

Mr.sc. Goran **DODIG**,

Zaklada za inovacijski i tehnološki razvitak

PERSPEKTIVE HRVATSKIH PROIZVOĐAČA I IZVOZNIKA NAFTNIH DERIVATA NA TRŽIŠTU BiH

Sažetak:

U ovom radu će biti napravljena analiza međusobne robne razmjene Bosne i Hercegovine i Hrvatske u segmentu naftnih derivata, a bit će provedena analiza i usporedba sa vanjskotrgovinskom razmjenom u segmentu naftnih derivata između Mađarske i Bosne i Hercegovine s obzirom da je Mađarska od 01.05.2004. članica EU te su prošli integracijske procese koji Hrvatsku tek očekuju. Pored navedenog analizirat će se i utjecaj dinamike završetka modernizacije regionalnih rafinerija na tržište naftnih derivata u BiH.

U ovom radu koristit će se metode analize i sinteze, deskripcija postojećeg stanja, standardne logičke metode. Kvantitativnom i komparativnom metodom Statističko -analitičko metodom ću se posebno koristiti kod analize ukupne vanjskotrgovinske razmjene između Hrvatske i BiH, te vanjskotrgovinske razmjene u segmentu naftnih derivata. Induktivno-deduktivna metodom koristit će se pri analizi utjecaja dinamike procesa modernizacije regionalnih rafinerija nafte na tržište naftnih derivata u BiH. S obzirom da je predmet istraživanja izuzetno širok, metodološki pristup temeljen je prije svega na analizi sekundarnih podataka tj. desk istraživanju.

Utvrđeno je da će dinamika završetka procesa modernizacije regionalnih rafinerija nafte utjecati na tržište naftnih derivata u Bosni i Hercegovini, budući da će proizvodni rafinerijski kapaciteti znatno premašiti potrebe tržišta za naftnim derivatima. Pridruživanjem Hrvatske EU prestao je vrijediti Ugovor o slobodnoj trgovini sa BiH koji je omogućavao Hrvatskim izvoznicima povlašten položaj. Uvoznici u BiH će se otvoriti za nova-stara tržišta koja su u proteklom periodu bila manje zastupljena. Sa ovog aspekta pristupanje RH Europskoj uniji negativno će utjecati na konkurentnost hrvatskih izvoznika naftnih derivata.

Ključne riječi: Vanjska trgovina, integracije, Europska Unija.

Key words: Foreign trade, integrations, European Union,

1. UVOD

Bosna i Hercegovina je izuzetno bitan vanjskotrgovinski partner Republike Hrvatske, a vanjskotrgovinska razmjena odvijala se u okviru Ugovora o slobodnoj trgovini koji je Hrvatskim izvoznicima omogućavao povlašten položaj. Ulazak Hrvatske u EU znači pristup izuzetno liberaliziranom tržištu te će samim tim Hrvatski izvoznici izgubiti povlašten položaj jer navedeni Ugovor ne vrijedi za članice EU.

Integracijski procesi koji očekuju Hrvatsku u narednom periodu značajno će utjecati na konkurentnost Hrvatskih izvoznika u segmentu trgovine naftnim derivatima, pa će samim tim i utjecaj na vanjskotrgovinsku bilancu Republike Hrvatske biti velik s obzirom na udio navedenog segmenta u ukupnoj vanjskotrgovinskoj razmjeni bez obzira što Hrvatski izvoznici u svom proizvodnom inputu sadrže veliku uvoznju komponentu. Posebno će biti zanimljivo pratiti zbivanja na regionalnom tržištu naftnih derivata zbog činjenice da najveći Hrvatski izvoznik investira u povećanje obujma proizvodnje iako nema jasnu strategiju plasmana proizvodnog asortimana. Samim tim se i postavlja pitanja opravdanosti i pravovremenosti investicija u povećanje obujma proizvodnje ako je jasno da će nakon završetka investicijskog ciklusa proizvodni kapaciteti značajno premašiti potrebe tržišta Republike Hrvatske, dok će se udio na stranim tržištima znatno smanjiti. H1 - Konkurentnost Hrvatskih izvoznika naftnih derivata na tržištu Bosne i Hercegovine će se smanjiti ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju.

Pridruživanjem Hrvatske EU prestao je vrijediti Ugovor o slobodnoj trgovini sa BiH koji je omogućavao Hrvatskim izvoznicima povlašten položaj. Uvoznici u BiH će se otvoriti za nova-stara tržišta koja su u proteklom periodu bila manje zastupljena. H2 - Dinamika završetka procesa modernizacije regionalnih rafinerija nafte će utjecati na tržište naftnih derivata u Bosni i Hercegovini.

S obzirom da će pridruživanjem Republike Hrvatske EU Hrvatski izvoznici izgubiti povlašten položaj na tržištu naftnih derivata u BiH, nužno je bilo poduzeti konkretnije korake u cilju zaštite pozicije na tržištu. Jedna od mogućnosti bila bi ozbiljniji pokušaj sudjelovanja na javnom natječaju za privatizaciju Rafinerije Bosanski Brod, što je izostalo. Kao posljedica propusta je činjenica da će se dugoročno izgubiti veliki dio tržišta u BiH u navedenom segmentu. Ako se uzme u obzir da najveći Hrvatski proizvođač i izvoznik naftnih derivata investira milijardu i pol eura, između ostalog, u povećanje proizvodnih kapaciteta u svojim rafinerijama, te da će proizvodni kapaciteti biti znatno veći od potreba tržišta RH na kojem se ionako smanjuje udio, postavlja se pitanje da li su navedene investicije stigle prekasno, te da li je bilo potrebno poduzeti druge korake u cilju zaštite udjela na domaćem i inozemnom tržištu. „Drugi korak“ prvenstveno se odnosi na investiciju u kupovinu Rafinerije u Bosanskom Brodu kojom bi se u velikoj mjeri zaštitio

interes na tržištu naftnih derivata u BiH. Navedena investicija se u velikoj mjeri mogla financirati iz višegodišnjeg ekstra profita koji je ostvarivala INA pri izvozu naftnih derivata neplaćajući carinska davanja temeljem Ugovora o slobodnoj trgovini sa BiH. Kupovina rafinerije Bosanski Brod dugoročno bi značila stabilnu poziciju INE na tržištu naftnih derivata u BiH, s obzirom da bi kupovina rafinerije od strane INE znatno usporila dolazak i poziciju velikih naftnih kompanija na tržištu BiH. Budući da je nakon 20 godina obnovljen transport rijekom Savom, da je potpisan ugovor sa Janaf-om o transportu nafte i naftnih derivata rijekom Savom, da je potpisan sporazum o transportu željeznicom iz Slavanskog Broda sa HŽ-om, te da petogodišnji investicijski ciklus ruskih naftnih kompanija koji završava 2014. podrazumjeva investicije samo u rafineriju u Bosanskom Brodu u iznosu od 675 milijuna eura jasno ukazuje na cilj ruskih naftnih kompanija da postanu lideri na tržištu naftnih derivata u BiH.

Ciljevi istraživanja u okviru ovog rada su:

- Analizirati dosadašnju robnu razmjenu Republike Hrvatske i BiH u segmentu naftnih derivata.
- Analizirati dinamiku završetka modernizacije regionalnih rafinerija i njihov utjecaj na tržište naftnih derivata u BiH.
- Utvrditi moguće posljedice pridruživanja Hrvatske Europskoj uniji na razmjenu naftnih derivata s BiH te predložiti mjere za smanjenje mogućih negativnih efekata na hrvatski izvoz.

2. METODE ISTRAŽIVANJA

Kako bi ispitati postavljene hipoteze te ostvarili ciljeve zadane u ovom radu koristit će se metode analize i sinteze, deskripcija postojećeg stanja, standardne logičke metode. Kvantitativnom i komparativnom metodom ću se posebno koristiti u pri ispitivanju hipoteze H1 koja glasi „Ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju smanjiti će se konkurentnost hrvatskih izvoznika naftnih derivata na tržištu Bosne i Hercegovine“ u kojima se uspoređuje vanjskotrgovinska razmjena Mađarske i BiH u segmentu naftnih derivata. Statističko-analitičko metodom ću se posebno koristiti kod analize ukupne vanjskotrgovinske razmjene između Hrvatske i BiH, te vanjskotrgovinske razmjene u segmentu naftnih derivata. Induktivno-deduktivna metodom koristit će se pri ispitivanju hipoteze H2 „Na tržište naftnih derivata u Bosni i Hercegovini bitno će utjecati dinamika procesa modernizacije regionalnih rafinerija nafte“.

S obzirom da je predmet istraživanja izuzetno širok, metodološki pristup temeljen je prije svega na analizi sekundarnih podataka tj. desk istraživanju. Osnovni izvori

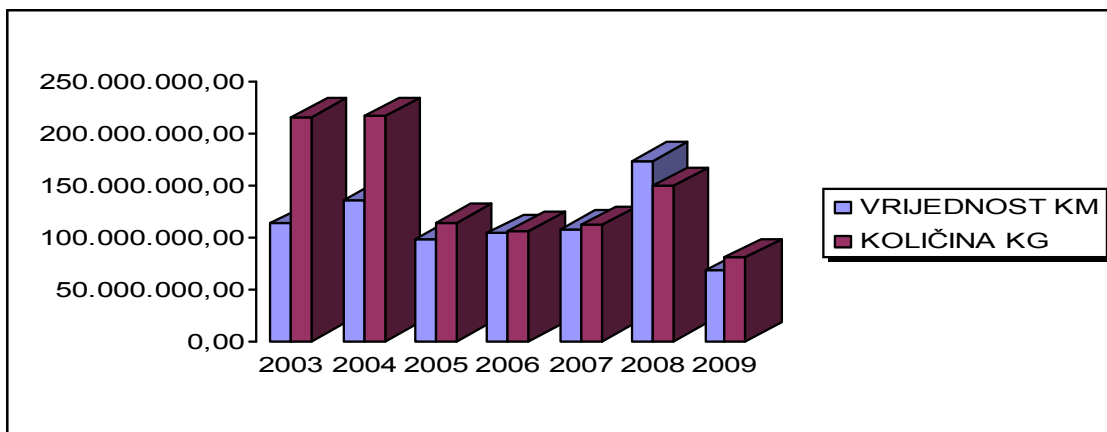
sekundarnih podataka uključuju dostupnu inozemnu i domaću literaturu, stručne časopise i znanstvene članke, razne on-line baze podataka te periodične statistike ovlaštenih zavoda.

Pored ovih metoda za ostvarenje ciljeva istraživanja vrlo će korisno biti i višegodišnje iskustvo autora u segmentu vanjskotrgovinske robne razmjene naftnih derivata.

3. UVOZ NAFTNIH DERIVATA IZ MAĐARSKE U BOSNU I HERCEGOVINU

Poznata je činjenica da je Mađarska od 01.05. 2004. godine punopravna članica EU, te ću u tom kontekstu i analizirati uvoz naftnih derivata u BiH iz Mađarske.. S obzirom da Agencija za statistiku BiH podatke ažurira od 2003. početak ću sa analizom za 2003. godinu i to dio koji se odnosi na grupu proizvoda unutar tarifne oznake 2710. Tarifna oznaka 2710 podrazumijeva naftna ulja dobivena od bitumenskih minerala, osim sirovih, što sadrže 70% ili više masenog udjela naftnih ulja ili ulja dobivenih od bitumenskih minerala, koji čine osnovne sastojke tih proizvoda. Radi lakše usporedbe i detaljnije analize odabrani su derivati koji ukupno čine više od 90% uvoza u BiH a dio su tarifne oznake 2710, odnosno odabrani su derivati koji čine najveći udio u potrošnji (BMB 95, MB 98, BMB 98, Euro Diesel, lož ulje).S obzirom da je Mađarska pristupila EU 01.05.2004. godine tj sredinom godine vanjskotrgovinska robna razmjena između Mađarske i BiH nije u kratkom periodu, odnosno u 2004. godini značajnije oscilirala, čak je tijekom 2004. godine zabilježen blagi rast uvoza naftnih derivata u BiH iz Mađarske.

Grafikon 1. Vrijednost i količina uvoza odabranih naftnih derivata iz Mađarske u BiH za period 2003.-2009. godina

Izvor: Agencija za statistiku BiH; obrada autora

Na **grafikonu 1.** su jasno vidljivi, za mađarsko gospodarstvo negativni efekti pridruživanja EU. S obzirom na datum pristupanja 2004. godina i ne može biti referentna godina u ovoj analizi, tako da su efekti mjerljivi od 2005. godine. Izuzetak je 2008. godina koja bilježi porast vrijednosti i količine uvezenih naftnih derivata u BiH iz Mađarske. Razlozi porasta uvoza u Bosnu i Hercegovinu iz Mađarske leže u činjenici da je 2008. godinu obilježilo niz zanimljivih događaja na tržištu nafte i naftnih derivata koji argumentiraju nagli porast uvoza naftnih derivata iz Mađarske u BiH. Razlog porasta vrijednosti uvezenih naftnih derivata u 2008. godinu u odnosu na 2007. godinu za 61,37%, te porasta količine uvezenih derivata za 33,45% leži u činjenici da je drugu polovicu godine obilježilo izuzetno nestabilno tržište nafte i naftnih derivata, kako na globalnom tako i na regionalnom tržištu kada je najveći hrvatski proizvođač naglo smanjio ponudu količina naftnih derivata iz svojih rafinerija i distributivnih skladišta i tim potezom destabilizirao tržište naftnih derivata u Bosni i Hercegovini. U tom periodu je nastala pomutnja među trgovcima naftnim derivatima koji su u kratkom roku morali pronaći alternativna rješenja što nije bilo niti malo jednostavno i značajno je poskupljivalo nabavku naftnih derivata.

4. ANALIZA POTENCIJALNIH EFEKATA PRIDRUŽIVANJA RH EUROPSKOJ UNIJI NA TRŽIŠTE NAFTNIH DERIVATA U BiH

Ugovorima o slobodnoj trgovini između Bosne i Hercegovine i jednog broja zemalja, prije svega s Hrvatskom, Mađarskom i Srbijom i Crnom Gorom, doveo je naftnu privredu ovih zemalja u povlašten položaj na tržištu nafte u BiH. Ukidanjem carine sa navedenim zemljama derivati iz njihovih rafinerija cjenovno su postali znatno konkurentniji u odnosu na derivate iz trećih zemalja na koje je obračunavana carina od 10 %. Ulaskom Mađarske u Europsku uniju, prestala je važnost ugovora o slobodnoj trgovini, što je utjecalo na smanjenje uvoza derivata iz ove zemlje, mada Mađarska kompanija MOL poduzima sve da održi konkurentnost i prisutnost na tržištu BiH.

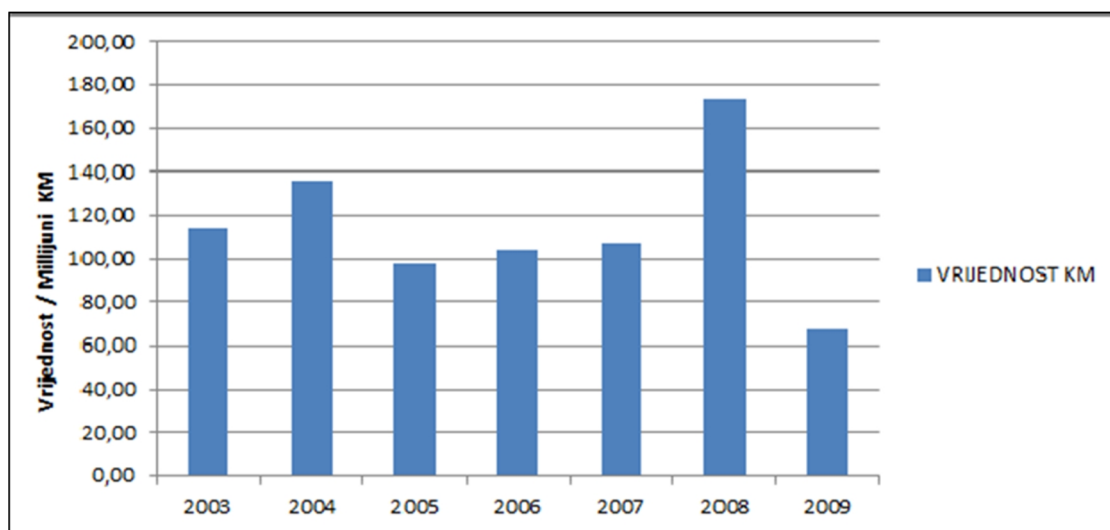
Radi kontrole kvaliteta naftnih derivata i uvođenja reda na tržištu, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine donijelo je u srpnju 2002. godine Odluku o kontroli kvalitete tekućih naftnih derivata koji se uvoze u Bosnu i Hercegovinu. Ovom Odlukom predviđeno je da uvozni derivati moraju odgovarati euro-standardima, dok su derivati iz domaće proizvodnje izuzeti, a rafineriji nafte Bosanski Brod je ostavljen rok da do kraja 2006. godine mora početi proizvodnju po utvrđenim standardima. Donesena je i odgovarajuća regulativa, kojom je regulirano da se sve obaveze na derivate plaćaju pri uvozu, što je imalo utjecaja na sređivanje stanja na tržištu.

Svaka država utvrđuje pravila, kako u prometu tako posebno za uvoz naftnih derivata, i raznim mjerama uređuje i vrši zaštitu vlastitog tržišta. U prometu naftnih derivata u Bosni i Hercegovini praktično su postojala tri gospodarska sustava (dva entiteta i država), promatrano sa aspekta zakonske regulative u domeni akcize i poreza, što je pogodovalo razvoju sive ekonomije.

Sve ovo je utjecalo da se ne uspostavi jedinstveno tržište i jedinstven ekonomski prostor u naftnom gospodarstvu u Bosni i Hercegovini sa posljedicama koje će dugoročno djelovati na ovaj sektor gospodarstva. Donošenjem Zakona o indirektnom oporezivanju i uspostavljanjem Uprave za indirektno oporezivanje na državnom nivou uklonjene su unutrašnje barijere u prometu naftnih derivata i uspostavlja se jedinstveno tržište nafte i naftnih derivata.

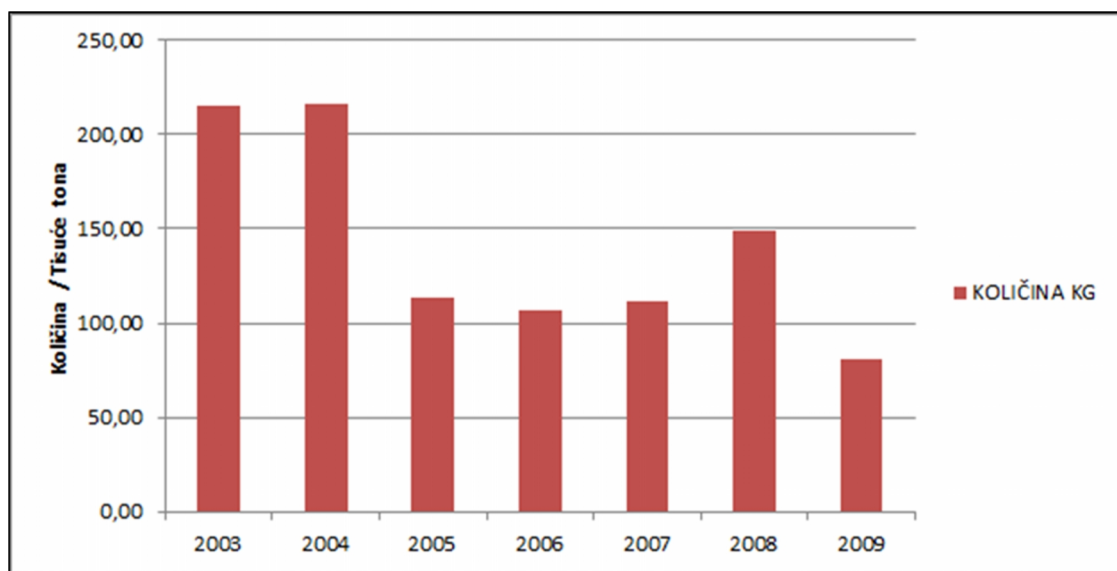
Liberalizacija uvoza gotovih proizvoda kao jedan od ciljeva ekonomske politike u reformiranom gospodarskom ambijentu je nesporan, ali i država mora utvrditi pravila ponašanja na tržištu nafte i naftnih derivata. Pristup domaćem tržištu mora biti reguliran kriterijima u oblasti standardizacije i procedura koje su prihvaćene međunarodnim pravilima i jasno definiranim instrumentima njegove zaštite. Sva rješenja i mjere uređenja tržišta, moraju imati antimonopolski karakter i omogućiti maksimalno djelovanje tržišta.

Grafikon 2. Vrijednosti uvoza naftnih derivata iz Mađarske u BiH za period 2003.-2009. godina

Izvor: Agencija za statistiku BiH; obrada Autora; Maljanović, A. (adisa.maljanovic@bhas.ba), 14.05.2010. Uvoz nafte i naftnih derivata. E-mail za Dodig, G. (goran.dodig@auro.ba)

Grafikon 3. Količina uvoza naftnih derivata iz Mađarske u BiH za period 2003.-2009. godina

Izvor: Agencija za statistiku BiH; obrada Autora; Maljanović, A.(adisa.maljanovic@bhas.ba), 14.05.2010. Uvoz nafte i naftnih derivata. E-mail za Dodig, G.(goran.dodig@auro.ba)

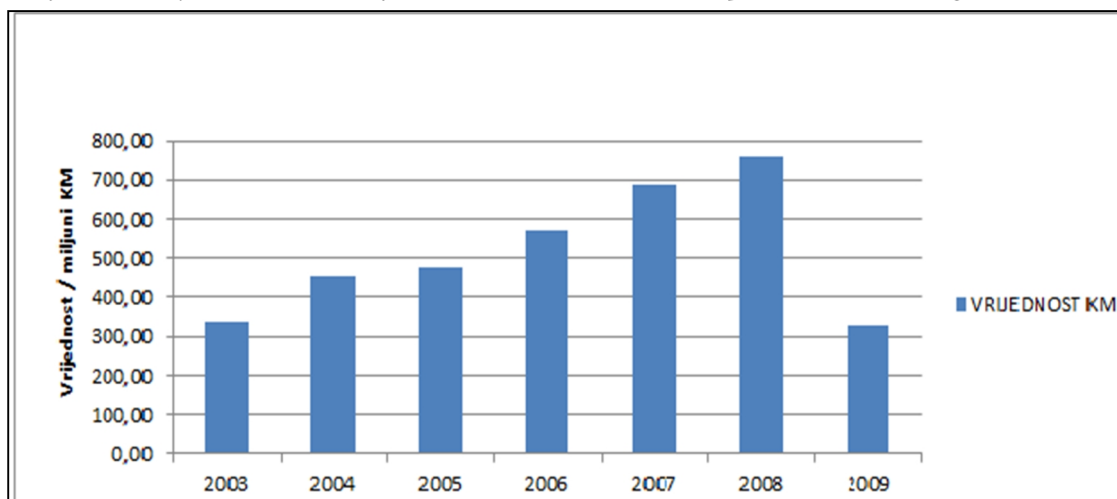
Na **grafikonu 2. i 3.** su jasno vidljivi, za mađarsko gospodarstvo negativni efekti pridruživanja EU. S obzirom na datum pristupanja 2004. godina i ne može biti referentna godina u ovoj analizi, tako da su efekti mjerljivi od 2005. godine. Izuzetak je 2008. godina koja bilježi porast vrijednosti i količine uvezenih naftnih derivata u BiH iz Mađarske. Razlogi porasta uvoza u Bosnu i Hercegovinu iz Mađarske leže u činjenici da je 2008. godinu obilježilo niz zanimljivih događaja na tržištu nafte i naftnih derivata koji argumentiraju nagli porast uvoza naftnih derivata iz Mađarske u BiH. Razlog porasta vrijednosti uvezenih naftnih derivata u 2008. godinu u odnosu na 2007. godinu za 61,37%, te porasta količine uvezenih derivata za 33,45% leži u činjenici da je drugu polovicu godine obilježilo izuzetno nestabilno tržište nafte i naftnih derivata, kako na globalnom tako i na regionalnom tržištu kada je najveći hrvatski proizvođač naglo smanjio ponudu količina naftnih derivata iz svojih rafinerija i distributivnih skladišta i tim potezom destabilizirao tržište naftnih derivata u Bosni i Hercegovini.

U tom periodu je nastala pomutnja među trgovcima naftnim derivatima koji su u kratkom roku morali pronaći alternativna rješenja što nije bilo niti malo jednostavno i značajno je poskupljivalo nabavku naftnih derivata.

Prema iskustvu autora povećani su troškovi prijevoza robe zbog udaljenih destinacija utovara (Kopar, Pečuh) produljen je vremenski rok isporuke naftnih derivata te samim tim povećan angažman prijevoznika, dok su neki zbog rigoroznih mađarskih prometnih zakona izbjegavali angažmane koji podrazumijevaju utovare u mađarskim

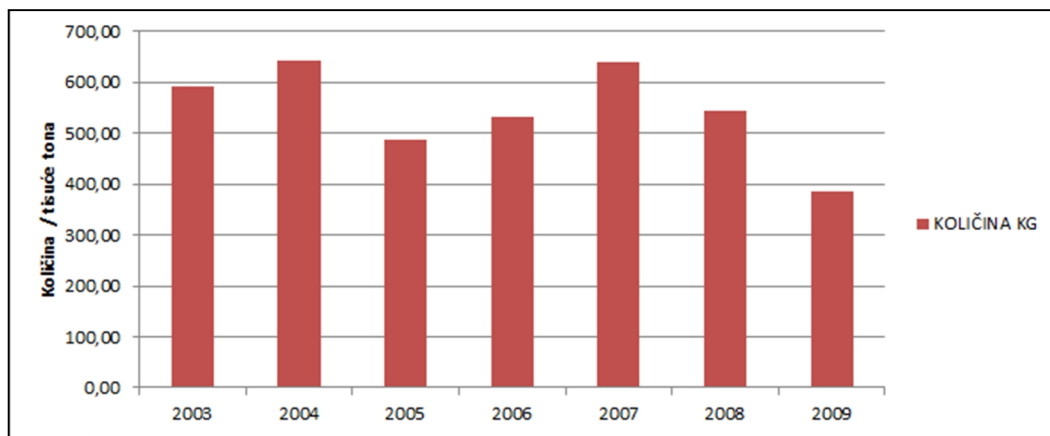
rafinerijama. S obzirom na umjetno i stvorenu krizu, trgovci i distributeri su u potrazi za alternativnim rješenjima koristili mogućnosti uvoza iz drugih zemalja poput Italije, Rumunjske, Turske i naravno Mađarske. Direktna i isključivi razlog porasta uvoza naftnih derivata u BiH iz Mađarske je naglo smanjenje raspoloživih količina u rafinerijama i distributivnim skladištima najvećeg Hrvatskog proizvođača.

Grafikon 4. Vrijednosti uvoza naftnih derivata iz RH u BiH za period 2003.-2009. godina

Izvor: Agencija za statistiku BiH; obrada Autora; Maljanović, A.(adisa.maljanovic@bhas.ba), 14.05.2010. Uvoz nafte i naftnih derivata. E-mail za Dodig, G.(goran.dodig@auro.ba)

Iz **grafikona 4.** je vidljivo da ukupna vrijednost uvoza promatranih naftnih derivata kontinuirano bilježi rast u promatranom periodu, osim u 2009. kad bilježi pad vrijednosti uvezenih količina od 53,7%. Vidljivo je i to da porast vrijednosti uvoza ne prati porast uvezenih količina pa je zabilježen pad u 2005. 2008. i u 2009. godini u odnosu na prethodne godine što ukazuje na dinamiku promjene cijena na globalnom i regionalnom tržištu naftnih derivata.

Grafikon 5. Količina uvoza naftnih derivata iz RH u BiH za period 2003.-2009. godina

Izvor: Agencija za statistiku BiH; obrada Autora; Maljanović, A.(adisa.maljanovic@bhas.ba), 14.05.2010. Uvoz nafte i naftnih derivata. E-mail za Dodig, G.(goran.dodig@auro.ba)

U **grafikonu 4. i 5.** je vidljivo da je najveća razina cijena naftnih derivata na globalnom i regionalnom tržištu bila tijekom 2008. godine, dok je najniža bila tijekom 2003. godine. U 2009. godini je prvi put nakon 2005. godine prosječna vrijednost uvezenih količina po kilogramu manja od jedne konvertibilne marke. Vidljivo je i to da je period 2008. i 2009. godina izuzetno turbulentan period na tržištu naftnih derivata. Ono što je najvažnije i ono što bi trebalo najviše zabrinuti najvećeg hrvatskog izvoznika vidljivo je u grafikonu 2. i 3., a to je činjenica da je pad uvoza promatranih naftnih derivata u Bosnu i Hercegovinu iz Mađarske direktno povezan sa pristupanjem Mađarske Europskoj Uniji i to je potencijalni efekt pristupanja Republike Hrvatske Europskoj Uniji na tržište naftnih derivata u Bosni i Hercegovini.

5. ANALIZA POTENCIJALNIH EFEKATA MODERNIZACIJE HRVATSKIH RAFINERIJA NA TRŽIŠTE NAFTNIH DERIVATA U BIH

U Rafineriji nafte **Bosanski Brod** postoje dvije tehnološke linije za preradu nafte, ukupnog kapaciteta 4 320 000 tona godišnje. Stara linija prerade, kapaciteta 2 milijuna tona godišnje, započela je s radom 1968. godine. Danas može preraditi 1 320 000 tona sirove nafte godišnje. Nova linija, završena 1991. godine, ima instalirani kapacitet od 3 000 000 t/god. Usljed započetih ratnih zbivanja nova je linija samo puštena u probni rad, no nije započela s radom. Pregovori o privatizaciji Rafinerije nafte Bosanski Brod započeli su 2005. godine, u paketu s Rafinerijom ulja Modriča i banjalučkim Petrolom, s kompanijom NefteGazInKor, koja je dio ruske državne kompanije Zarubezhneft iz Moskve.

Rafinerija nafte **Sisak** jedna je od dviju rafinerija INA d.d. Udaljena je 50 km od Zagreba koji bilježi najveću potrošnju derivata u zemlji. Rafinerija prerađuje naftu iz domaćih izvora te rusku naftu uvezenu naftovodima Družba 1 i Družba 2. Moguća je i opskrba naftom s Mediterana putem naftovoda JANAF. Rafinerija godišnje preradi u prosjeku 2,0-2,2 milijuna tona nafte. Rafinerija proizvodi UNP, motorne benzine, primarni benzin, gorivo za mlazne motore, petrolej za bušotine, loživa ulja, naftni koks-zeleni i kalcinirani te bitumen.

Rafinerija u **Rijeci** (Urinj) u vlasništvu INE d.d., smještena je 12 km južno od Rijeke, s vlastitom lukom za dopremu i otpremu roba, sirove nafte i naftnih derivata. Postrojenja za proizvodnju maziva i bitumena nalaze se na Mlaki. U Rafineriji nafte Rijeka proizvodi se ukapljeni naftni plin, primarni benzin, motorni benzini, petroleji, gorivo za mlazne motore, dizelska goriva, loživa ulja, brodska goriva, bitumeni, tekući sumpor, bazna ulja, motorna i industrijska maziva, mazive masti i parafin.¹

Tablica 1. Projekcija potrošnje i proizvodni kapaciteti rafinerija

milijuni tona		Rafinerija			
		Rijeka	Sisak	B.Brod	ukupno
2005	Instalirani kapaciteti	4,5	2,3	1,3	8,1
	Proizvodnja	5,313		0,135	5,448
	Potrošnja matičnih država	4,64		1,2	5,84
2010	Instalirani kapaciteti	4,5	3,2	4,2	11,9
	Potrošnja matičnih država	5,21		1,71	6,92
2020	Instalirani kapaciteti	4,5	3,2	4,2	11,9
	Potrošnja matičnih država	5,4		2,41	7,81

Izvor: Energetski institut Hrvoje Požar

¹Energetski institut Hrvoje Požar (2008) Studija energetskog sektora u BiH: Modul-Nafta. Bosna i Hercegovina

6. ZAKLJUČAK

Osnovno pitanje je što će se desiti sa vanjskotrgovinskom robnom razmjenom u segmentu trgovine naftnim derivatima između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine nakon pristupanja Republike Hrvatske Europskoj Uniji.

Hipoteze postavljene u ovom radu su da će se konkurentnost Hrvatskih izvoznika naftnih derivata na tržištu Bosne i Hercegovine smanjiti ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju te da će dinamika završetka procesa modernizacije regionalnih rafinerija nafte utjecati na tržište naftnih derivata u Bosni i Hercegovini. Pridruživanjem Hrvatske EU prestat će vrijediti Ugovor o slobodnoj trgovini sa BiH koji je omogućavao Hrvatskim izvoznicima povlašten položaj. Uvoznici u BiH će se otvoriti za nova-stara tržišta koja su u proteklom periodu bila manje zastupljena. Kroz ovaj rad prikazana je razmjena u segmentu naftnih derivata između Mađarske i BiH. Ulaskom Mađarske u Europsku uniju, prestala je važnost ugovora o slobodnoj trgovini, što je direktno utjecalo na smanjenje uvoza derivata iz ove zemlje, mada Mađarska kompanija MOL poduzima sve da održi konkurentnost i prisustvo na tržištu BiH što joj je teško uspijevalo i vidljivo je grafikonu 1.

Godinu 2008. je obilježilo niz zanimljivih događaja na tržištu nafte i naftnih derivata koji argumentiraju nagli porast uvoza naftnih derivata iz Mađarske u BiH. Nakon što je barel nafte u ljeto 2008. dosegno rekordnih 147 dolara, uslijedio je drastičan pad cijene na svjetskom tržištu, što je prema dolje povuklo i rezultate kompanija. Razlog porasta vrijednosti uvezenih naftnih derivata u 2008. godini u odnosu na 2007. godinu za 61,37%, te porasta količine uvezenih derivata za 33,45% leži u činjenici da je drugu polovicu godine obilježilo izuzetno nestabilno tržište nafte i naftnih derivata, kako na globalnom tako i na regionalnom tržištu. Naime, u navedenom periodu najveći Hrvatski proizvođač je naglo smanjio ponudu količina naftnih derivata iz svojih rafinerija i distributivnih skladišta. S obzirom na udio tržišta koji je snabdijevan iz navedenih izvora jasno je da je u kraćem roku nastala pomutnja među trgovcima naftnim derivatima koji su u kratkom roku morali pronaći alternativna rješenja što nije bilo niti malo jednostavno i značajno je poskupljivalo nabavku naftnih derivata. Direktna i isključivi razlog porasta uvoza naftnih derivata u BiH iz Mađarske tijekom 2008. godine je naglo smanjenje raspoloživih količina u rafinerijama i distributivnim skladištima najvećeg Hrvatskog proizvođača. Negativan efekt smanjenja raspoloživih količina naftnih derivata u rafinerijama u Rijeci i Sisku znatno se osjetio i u 2009. godini što je vidljivo u grafikonu broj 2., a zabrinjavajuća je činjenica da su postojeću situaciju u dobroj mjeri iskoristile naftne kompanije iz Rusije što je vidljivo iz podatka Agencija za statistiku BiH o uvozu mineralnih goriva i maziva i srodnih proizvoda. Naime, do 2009. godine Rusija nije bila značajan vanjskotrgovinski partner Bosni i Hercegovini, a tijekom 2009. godine prema

podacima Agencija za statistiku BiH u Bosnu i Hercegovinu iz Rusije uvezeno je mineralnih goriva i maziva i srodnih proizvoda u vrijednosti od 805.753.000KM.

S obzirom da će pridruživanjem Republike Hrvatske EU Hrvatski izvoznici izgubiti povlašten položaj na tržištu naftnih derivata u BiH, nužno je bilo poduzeti konkretnije korake u cilju zaštite pozicije na tržištu. Jedna od mogućnosti bila bi ozbiljniji pokušaj sudjelovanja na javnom natječaju za privatizaciju Rafinerije Bosanski Brod, što je izostalo. Kao posljedica propusta je činjenica da će se dugoročno izgubiti veliki dio tržišta u BiH u navedenom segmentu. Ako se uzme u obzir da najveći Hrvatski proizvođač i izvoznik naftnih derivata investira milijardu i pol eura, između ostalog, u povećanje proizvodnih kapaciteta u svojim rafinerijama, te da će proizvodni kapaciteti biti znatno veći od potreba tržišta RH na kojem se ionako smanjuje udio, postavlja se pitanje da li su navedene investicije stigle prekasno, te da li je bilo potrebno poduzeti druge korake u cilju zaštite udjela na domaćem i inozemnom tržištu. „Drugi korak“ prvenstveno se odnosi na investiciju u kupovinu Rafinerije u Bosanskom Brodu kojom bi se u velikoj mjeri zaštitio interes na tržištu naftnih derivata u BiH. Navedena investicija se u velikoj mjeri mogla financirati iz višegodišnjeg ekstra profita koji je ostvarivao najveći hrvatski proizvođač pri izvozu naftnih derivata neplaćajući carinska davanja temeljem Ugovora o slobodnoj trgovini sa BiH. Kupovina rafinerije Bosanski Brod dugoročno bi značila stabilnu poziciju najvećeg hrvatskog proizvođača na tržištu naftnih derivata u BiH, s obzirom da bi kupovina rafinerije od strane najvećeg hrvatskog proizvođača znatno usporila dolazak i poziciju velikih naftnih kompanija na tržištu BiH. Budući da je nakon 20 godina obnovljen transport rijekom Savom, da je potpisan ugovor sa Janaf-om o transportu nafte i naftnih derivata rijekom Savom, da je potpisan sporazum o transportu željeznicom iz Slavenskog Broda sa HŽ-om, te da petogodišnji investicijski ciklus ruskih naftnih kompanija koji završava 2014. Podrazumijeva investicije samo u rafineriju u Bosanskom Brodu u iznosu od 675 milijuna eura jasno ukazuje na cilj ruskih naftnih kompanija da postanu lideri na tržištu naftnih derivata u BiH. S obzirom na najavljene investicijske cikluse u rafinerije u regiji, te s obzirom na činjenice da MOL ima svoje rafinerije, da se udio na naftnom tržištu najvećeg hrvatskog proizvođača smanjuje usljed dolaska i povećanja tržišnog udjela stranih kompanija poput OMV-a, Petrol-a, Lukoil-a, te s obzirom da svi oni imaju „svoje“ dobavljače, jasno se nameće pitanje iskoristivosti rafinerijskih proizvodnih kapaciteta. Iz tablice 1. jasno je vidljivo da će instalirani prerađivački kapaciteti znatno premašiti potrošačke kapacitete Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, tj planirani instalirani prerađivački kapaciteti će biti za 4,09 milijuna tona veći od projiciranih potrošačkih kapaciteta. S obzirom na višak preradbenih kapaciteta potrebno je razmotriti mogućnost zatvaranja određenih preradbenih kapaciteta. Jedan od bitnih čimbenika prilikom procjene eventualnog zatvaranja preradbenih

kapaciteta je promjena u vlasničkoj strukturi rafinerija. Ukoliko dođe do okrupnjavanja preradbenih kapaciteta odnosno više rafinerija bude imalo istog vlasnika, za očekivati je zatvaranje viška preradbenih kapaciteta. U protivnom, neće doći do zatvaranja već samo do smanjenja iskorištenja preradbenih kapaciteta, a osnova za konkurentnost biti će u kvaliteti proizvoda i ostvarenoj cijeni. Iz ovog aspekta, na poslovanje rafinerija direktno će utjecati dinamika završetka modernizacija regionalnih rafinerija.

LITERATURA

- Andrijanić, I.** (2005) Poslovanje u vanjskoj trgovini. Zagreb: Mikrorad
- Babić, M. i Babić, A.** (2000) Međunarosna ekonomija. Zagreb: Mate
- Bilas, V.** (2006) Analiza integracijskih trendova u svijetu i položaj Hrvatske. Doktorska disertacija. Zagreb: Ekonomski fakultet.
- Boromisa, A.** (2004) Prvi krug proširenja EU na države središnje i istočne Europe- moguće posljedice na gospodarstvo Hrvatske. Doktorska disertacija. Zagreb: Ekonomski fakultet
- Grgić, M. i Bilas, V.** (2008) Međunarodna ekonomija. Zagreb: Lares plus.
- Kandžija V.,** Gospodarski sustav Europske unije, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2003.
- Kinnock, N.,** Bridging gaps in Financing Infrastructure, 1998, p. 3.
- Matić, B.** (2004) Međunarodno poslovanje. Zagreb: Sinergija nakladništvo.

Ostalo

- Energetski institut Hrvoje Požar, Studija energetskeg sektora u BiH, Hrvatska, 2008.
- Agencija za statistiku BiH, Bruto domaći proizvod prema rashodnom pristupu 2005.- 2008., Sarajevo, 2009.

Internet stranice

www.bhas.ba, Agencija za statistiku BiH

www.cbbih.ba, Centralna banka BiH

www.komorabih.com, Vanjskotrgovinska komora BiH

www.poslovni.hr, poslovni portal

www.business.hr, poslovni portal

www.ina.hr, Ina d.d. Zagreb

<http://www.rafinerija.com>, Rafinerija Bosanski Brod